

УДК 342.95

Філіпенко А. С. , к.ю.н. начальник кафедри
адміністративної діяльності ДАІ
Донецького юридичного інститут МВС України;

Козирева А. О., аспірант заочної форми
навчання аспірантури Донецького
юридичного інституту МВС України

Адміністративно-правовий статус громадських об'єднань: поняття та зміст

У статті на підставі аналізу теоретичних досліджень вчених, а також Закону України "Про громадські об'єднання" визначені особливості адміністративно-правового статусу громадських об'єднань в Україні. Надано авторське визначення поняття "адміністративно-правовий статус громадських об'єднань", охарактеризовано його елементи.

Ключові слова: правовий статус, адміністративно-правовий статус, правосуб'єктність, громадське об'єднання.

В статье на основе анализа теоретических исследований ученых, а также Закона Украины "Об общественных объединениях" определены особенности административно-правового статуса общественных объединений в Украине. Представлено авторское определение понятия "административно-правовой статус общественных объединений", охарактеризованы его элементы.

Ключевые слова: правовой статус, административно-правовой статус, правосубъектность, общественное объединение.

The article based on an analysis of theoretical studies scholars, as well as the Law of Ukraine "On Public Associations" identified particular administrative and legal status of NGOs in Ukraine. Courtesy of the author's definition of "administrative and legal status of public associations", characterized by its elements.

Keywords: legal status, administrative and legal status, personality, public association.

Постановка проблеми. Не зважаючи на чисельність наукових досліджень з питань адміністративно-правових засад діяльності громадських об'єднань, практично відсутні роботи з приводу визначення їх адміністративно-правового статусу. Разом з тим, це питання має важливе науково-практичне значення, особливо в плані участі громадських об'єднань у реалізації окремих державних повноважень, взаємодії з органами державної влади тощо.

Стан дослідження проблеми. Проблема визначення адміністративно-правового статусу різних суб'єктів адміністративного права завжди привертала увагу вчених-адміністративістів таких, як В.Б. Авер'янов, Д.М. Бахрах, Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук, Т.О. Гуржій, В.В. Зуй, Б.В. Россинський, Ю.Н. Стариков та інших. Окремі питання адміністративно-правового статусу громадських об'єднань були досліджені в роботах Є.Є. Додіної, О.О. Івакіна, Т.О. Мацелик, Ю.В. Соболевої, проте всі вони були проведені ще до прийняття у 2012 році Закону України "Про громадські об'єднання". Враховуючи це, вважаємо за необхідне визначити поняття та зміст адміністративно-правового статусу громадських об'єднань в умовах оновленого законодавства.

Метою цієї статі є дослідження поняття та змісту категорії "адміністративно-правовий статус громадських об'єднань". Досягнення цієї мети буде забезпечене через вирішення таких завдань: обґрунтування авторського визначення дефініції "адміністративно-правовий статус громадських об'єднань", дослідження структурних елементів зазначеного поняття.

Виклад основного матеріалу. Найрізноманітніші зв'язки держави, особи та суспільства можуть бути найповніше охарактеризовані через поняття правового статусу, що відображає основні сторони відносин особи з державою та суспільством. Складні зв'язки між державою та індивідами, а також між індивідами у державно-організованому суспільстві фіксуються державою у правовій формі – у формі прав, свобод та обов'язків. У своїй єдності саме вони становлять правовий статус індивіда, який, у свою чергу, відображає особливості соціальної структури суспільства, рівень розвитку демократичних інститутів та стан законності. Він є системою еталонів, зразків поведінки суб'єктів, які, з одного боку, захищаються державою, а, з іншого – схвалюються суспільством. Так, в літературі, найпоширенішим і найзагальнішим є визначення правового статусу як юридичного закріплення особи в суспільстві [1, с. 95].

Первинний аналіз юридичної доктрини показує, що під правовим статусом слід розуміти сукупність прав і обов'язків суб'єктів. Аналіз юридичної літератури дозволяє стверджувати, що науковці по-різному підходять до загального визначення статусу громадських об'єднань. Так, М.О. Піманова дотримуючись широкого розуміння правового статусу державно-громадських об'єднань, визначає його як закріплене нормами права їх правове становище, що характеризується системою компетенції, правових гарантій компетенції, принципів правового статусу та юридичної відповідальності [2, с. 14]. С.С. Юр'єв до елементів правового статусу громадських об'єднань відносить права та обов'язки, правоздатність, дієздатність і відповідальність громадського об'єднання [3, с. 9]. І.С. Фатов правовий статус громадських об'єднань визначає як комплексний конституційно-правовий інститут, зміст якого складають правосуб'єктність, правові принципи, права, свободи та обов'язки, юридичні гарантії їх реалізації та юридична відповідальність громадських об'єднань [4, с. 12]. Не дивлячись на різноманітність поглядів щодо визначення правового статусу громадських об'єднань, на наш погляд, в узагальненому вигляді до його елементів слід відносити, закріплені нормами права, комплекс прав та обов'язків, а також юридичну відповідальність.

На сьогоднішній день правовий статус громадських об'єднань визначається нормами різних галузей права: конституційного, адміністративного, цивільного, господарського тощо. Залежно від цієї підстави виділяють галузевий правовий статус, який характеризує особливості прав та обов'язків суб'єктів стосовно певної сфери суспільних відносин, він конкретизує загальний статус нормами галузевого законодавства.

Переважна більшість науковців [5, с. 124; 6, с. 170; 7, с. 219; 8, с. 83] у сфері адміністративного права не розкриває поняття адміністративно-правового статусу зосереджуючись тільки на характеристиці окремих його елементів, до яких класично відносять права, обов'язки та відповідальність. Проте, в юридичній літературі зустрічаються й інші позиції щодо елементного складу адміністративно-правового статусу. Наприклад, в підручнику "Курс адміністративного права України" за редакцією професора В.В. Коваленка зазначається, що поняття адміністративно-правового статусу охоплює комплекс конкретно визначених суб'єктивних прав і обов'язків, які закріплені за відповідним суб'єктом нормами адміністративного права [6, с. 54]. Так, О.М. Алтуніна стверджує, що класичний елементний склад адміністративно-правового статусу характерний для фізичних осіб – суб'єктів адміністративного права. Для юридичних осіб доцільно до елементів адміністративно-правового статусу відносити мету, завдання, функції, повноваження та відповідальність [9]. В.Я. Малиновський відрізняючи адміністративно-правовий статус фізичної та юридичної особи, до останнього відносить такі основні елементи: завдання та цілі, компетенція, відповідаль-

ність, порядок формування та процедури діяльності цих органів [10, с. 379]. У цьому випадку автор під юридичними особами розуміє органи публічної влади, які від імені держави здійснюють адміністрування сферою публічних відносин в державі, мета їх діяльності, завдання та функції безпосередньо пов'язані зі здійсненням виконавчо-владних повноважень. Натомість, громадські об'єднання хоча і можуть здійснювати свою діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу, але їх діяльність безпосередньо не пов'язана зі здійсненням виконавчо-розпорядчої діяльності в публічному управлінні, хоча в порядку визначеному законом вони можуть наділятися такими повноваженнями. Саме тому, ми вважаємо за доцільне для визначення адміністративно-правового статусу громадського об'єднання необхідно проаналізувати такі його елементи: права, обов'язки та відповідальність.

Є.Є.Додіна зазначає: “Суб'єкти адміністративного права стають суб'єктами адміністративно-правових відносин тоді, коли вони мають практичну можливість реалізувати свою адміністративну правоздатність у рамках конкретних адміністративних правовідносин, для цього вони наділяються адміністративною дієздатністю. У тих випадках, коли учасники адміністративних правовідносин — громадяни чи громадські об'єднання не наділені адміністративно-владною компетенцією їх адміністративно-правовий статус визначається тими можливостями, які відповідні адміністративно-правові норми закріплюють за ними безпосередньо в сфері управління” [12, с. 20].

Саме тому, адміністративно-правовий статус громадських об'єднань є частиною їх загального правового статусу, але утворюють його не всі права та обов'язки цих суб'єктів у своїй сукупності, а тільки ті з них, які пов'язані з адміністративним правом, з участю громадських об'єднань у державному управлінні, з тими взаємовідносинами, в які вони вступають з органами державної виконавчої влади.

Отже, адміністративно-правовий статус громадського об'єднання можна визначити як комплекс його повноважень, закріплений нормами адміністративного права.

Т.О. Коломоець визначає адміністративно-правовий статус громадських об'єднань як сукупність прав, обов'язків, які реалізуються в адміністративних правовідносинах, що виникають між об'єднаннями громадян і державними органами, органами місцевого самоврядування [13, с. 41]. Івакін О.О. елементами структури адміністративно-правового статусу громадського об'єднання визнає конституційні принципи утворення та діяльності, права та обов'язки, відповідальність громадського об'єднання, адміністративно-правові гарантії їх діяльності [14, с. 9-10]. Навряд чи таке твердження можна назвати вдалим, оскільки воно не характеризує адміністративно-правового статусу, а більше підходить до загального визначення правового статусу громадських об'єднань.

У підручнику “Курс адміністративного права України” за редакцією доктора юридичних наук В.В. Коваленка визначається, що в науці склалося два шляхи формування правосуб'єктності громадських об'єднань. У першому випадку їх утворення та діяльність підпорядковані виключно нормам законодавчих актів, тобто Законом України “Про громадські об'єднання” або іншими спеціальними законами. При цьому внутрішньо-організаційні відносини регулюються корпоративними нормами, виробленими самими об'єднаннями на основі звичаїв, традицій, особливостей конкретних корпоративних зв'язків. В іншому випадку об'єднання громадян формуються і діють виключно на базі норм самих об'єднань, тобто норм внутрішніх, закладених у статутних документах громадських формувань [6, с. 172]. З приводу цього, вважаємо цілком правильною позицію, відповідно до якої повноваження громадських об'єднань, закріплені в їх статутах не належать до їх адміністративно-правового статусу.

Крім того, постає питання чи належать до адміністративно-правових, внутрішньо-організаційні відносини громадського об'єднання? Адміністративна правосуб'єктність громадських об'єднань включає комплекс належних їм прав і обов'язків, що реалізуються у взаємовідносинах із суб'єктами виконавчої влади і громадянами. Держава, закріплюючи адміністративну правосуб'єктність громадських об'єднань, тим самим визначає види адміністративних правовідносин, в яких вони можуть виступати в якості суб'єктів [15, с. 189]. Ю.В. Соболева піддає часткової критиці зазначену точку зору. Вона стверджує, що адміністративна правосуб'єктність громадських об'єднань включає права та обов'язки, що реалізуються у взаємовідносинах з органами виконавчої влади, але не громадянами, так як ні громадяни, ні громадські об'єднання не володіють державно-владними повноваженнями [16, с. 50]. Ми вважаємо хибною позицію авторки, оскільки зі змісту ч. 4 ст. 4 Закону України "Про громадські об'єднання" стає зрозумілим, що окремими законами громадським об'єднанням можуть надаватися владні повноваження, а отже за певних обставин у відносинах з громадянами вони можуть виступати суб'єктом владних повноважень.

На думку, Н.П. Коренева внутрішньоорганізаційні відносини, що регулюються нормами статутів і положень, прийнятих самими організаціями, не є правовими. Разом з тим громадські організації реалізують норми права [17, с. 59]. Таку саму позицію мають і С.С. Бородін та С.С. Громико, які зазначають, що питання внутрішньої організації та діяльності громадських об'єднань регулюються статутами, прийнятими самими громадськими об'єднаннями. Відносини, що регулюються нормами статутів, не є правовими. Разом з тим всі громадські об'єднання, виконуючи функції, передбачені їх статутами, зобов'язані дотримуватися законів та інших правових актів [18, с. 53]. Враховуючи це, з впевненістю можна стверджувати, що внутрішньоорганізаційні відносини громадських об'єднань не є адміністративно-правовими.

Як відомо, для того щоб стати суб'єктом адміністративних правовідносин, громадські об'єднання повинні мати адміністративну правосуб'єктність, яка складається з адміністративної правоздатності та адміністративної дієздатності. В.К. Колпаков вважає, що потенційна здатність суб'єкта мати права і обов'язки у сфері державного управління (адміністративна правоздатність), реалізовувати надані права та обов'язки у сфері державного управління (адміністративна дієздатність), наявність суб'єктивних прав та обов'язків у сфері державного управління формують адміністративно-правовий статус суб'єкта [19, с. 73].

Адміністративна правоздатність громадських об'єднань — це їх можливість набувати прав та обов'язків, закріплених за ними нормами адміністративного права, і нести юридичну відповідальність за їх практичну реалізацію в сферах адміністративно-правового регулювання [20, с. 151].

У свою чергу під адміністративною дієздатністю традиційно розуміють здатність суб'єкта самостійно, вольовими, усвідомлюваними діями реалізовувати надані йому права і виконувати покладені на нього обов'язки у сфері адміністративно-правового регулювання [21, с. 187].

Оскільки у громадських об'єднань правоздатність та дієздатність виникає одночасно, з моменту їх легалізації, то цілком справедливою є думка вчених про те, що при дослідженні адміністративно-правового статусу громадських об'єднань необхідно використовувати термін "адміністративна правосуб'єктність" [11, с. 349; 15, с. 189; 20, с. 152].

Держава, закріплюючи адміністративну правосуб'єктність громадських об'єднань, тим самим визначає види адміністративних правовідносин, в яких вони можуть виступати в якості суб'єктів адміністративного права.

Слід відзначити, що державою для реалізації статутних цілей громадські об'єднання наділяються широкими правами. Аналіз положень статті 21 Закону України "Про громадські об'єднання" дозволяє стверджувати про те, що об'єм прав громадських об'єднань зі статусом юридичної особи є значно ширшим ніж для об'єднань без такого статусу [22]. На нашу думку, стає незрозумілою позиція законодавця щодо обмеження права громадських об'єднань без статусу юридичної особи на участь у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів. Враховуючи існуючі сучасні форми взаємодії громадських об'єднань з органами державної влади, вважаємо, що зазначене обмеження може негативно впливати на рівень довіри громадських об'єднань органам державної влади, на стан їх партнерських відносин у питаннях що стосуються сфери їхньої діяльності. Саме тому, вважаємо за необхідне п. 5 ч. 2 ст. 21 Закону України "Про громадські об'єднання": "брати участь у порядку, визначеному законодавством, у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, що утворюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування для проведення консультацій з громадськими об'єднаннями та підготовки рекомендацій з питань, що стосуються сфери їхньої діяльності" визначити як загальне право громадського об'єднання і помістити його у частини 1 статті 21 названого нормативно-правового акту.

Ми вважаємо, що не всі права, закріплені в законодавстві, характеризують адміністративно-правовий статус, а тільки ті, що реалізуються у взаємовідносинах з органами публічної влади, оскільки адміністративно-правові відносини існують тільки там, де один із суб'єктів є суб'єктом владних повноважень. Отже, стає зрозумілим, що права, які характеризують адміністративно-правовий статус громадського об'єднання виглядають таким чином:

- звертатися у порядку, визначеному законом, до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами;
- одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації;
- брати участь у порядку, визначеному законодавством, у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери діяльності громадського об'єднання та важливих питань державного і суспільного життя;
- брати участь у здійсненні державної регуляторної політики відповідно до Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності";
- брати участь у порядку, визначеному законодавством, у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, що утворюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування для проведення консультацій з громадськими об'єднаннями та підготовки рекомендацій з питань, що стосуються сфери їхньої діяльності.

Що стосується обов'язків, які характеризують адміністративно-правовий статус громадських об'єднань, то по аналогії з правами, до них повинні належати ті, що обумовлюють виникнення взаємовідносин з органами публічної влади. Чинний Закон України "Про громадські об'єднання" не містить окремої статті, присвяченої розкриттю обов'язків громадського об'єднання. В більшості країн так само як і в нашому національному законодавстві обов'язки громадських об'єднань чітко не прописані, проте

аналіз положень нормативно-правових актів свідчить про окреме їх закріплення в різних статтях. Слід відзначити, що законодавчі органи, наприклад, таких країн, як Російська Федерація [23], Республіка Молдова [24], пошли по шляху чіткого визначення обов'язків громадських об'єднань в окремих статтях. На нашу думку, зазначення обов'язків в окремих статтях закону є більш виправданим, оскільки міра необхідної поведінки повинна стосуватися конкретного питання. Аналіз тексту Закону України "Про громадські об'єднання" дозволяє нам стверджувати, що обов'язки громадських об'єднань можна згрупувати таким чином:

- 1) обов'язки, пов'язані з реєстрацією громадських об'єднань, до яких належать:
 - обов'язок реєстрації або повідомлення про своє утворення у порядку, передбаченому законом, протягом 60 днів з дня проведення установчих зборів;
 - обов'язок повідомлення до уповноваженого органу з питань реєстрації за місцезнаходженням громадського об'єднання про утворення відокремленого підрозділу громадського об'єднання;
- 2) обов'язки, пов'язані з реорганізацією громадських об'єднань:
 - обов'язок подання до уповноваженого органу з питань реєстрації заяви про відмову від всеукраїнського статусу;
 - обов'язок повідомлення уповноваженого органу з питань реєстрації про прийняті рішення щодо реорганізації громадського об'єднання;
- 3) обов'язки, пов'язані з припиненням діяльності громадських об'єднань, до яких належать:
 - обов'язок повідомлення про закриття відокремленого підрозділу громадське об'єднання подає до уповноваженого органу з питань реєстрації за місцезнаходженням громадського об'єднання за формою, затвердженою Міністерством юстиції України;
- 4) обов'язки, пов'язані з поданням та оформленням установчих документів з приводу діяльності громадських об'єднань, до яких належить:
 - обов'язок повідомлення уповноваженого органу з питань реєстрації про зміни до статуту громадського об'єднання, зміни у складі керівних органів громадського об'єднання, зміну особи (осіб), уповноваженої представляти громадське об'єднання, зміну місцезнаходження громадського об'єднання;
 - обов'язок повідомлення уповноваженого органу з питань реєстрації про зміну найменування громадського об'єднання, його мети (цілей), зміну особи (осіб), уповноваженої представляти громадське об'єднання, протягом місяця з дня прийняття відповідних змін;
- 5) обов'язки щодо фінансової дисципліни, до яких належить:
 - обов'язок громадського об'єднання зі статусом юридичної особи ведення бухгалтерського обліку, фінансової та статистичної звітності,
 - обов'язок громадського об'єднання зі статусом юридичної особи бути зареєстрованими в органах доходів і зборів та сплачувати до бюджету обов'язкові платежі відповідно до закону.

Відповідно до статті 31 Закону України "Про громадські об'єднання" громадські об'єднання, відокремлені підрозділи іноземних неурядових організацій за порушення законодавства несуть відповідальність, передбачену цим та іншими законами України. Участь у діяльності громадського об'єднання, відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації, діяльність яких заборонена в судовому порядку, тягне за собою адміністративну відповідальність, якщо законом не передбачено інший вид юридичної відповідальності [22]. Вважаємо недостатньо обґрунтованою позицію законодавця

відносно встановлення відповідальності громадських об'єднань. Так, було звужено коло підстав притягнення громадських об'єднань до спеціальної адміністративної відповідальності. Зокрема, з переліку вилучено таку підставу як продовження противоправної діяльності після накладення стягнень, що слід вважати недоліком. Підставами заборони діяльності громадського об'єднання відповідно до чинного законодавства є: 1) порушення обмежень щодо створення і діяльності громадських об'єднань, передбачених ст. 4 Закону України "Про громадські об'єднання"; 2) порушення вимог, встановлених статтями 36, 37 Конституції України, щодо створення і діяльності політичних партій, громадських організацій і професійних союзів України [25, с. 13].

До того ж, на сьогодні в Законі України "Про громадські об'єднання" міститься єдине стягнення — заборона громадського об'єднання, яке може застосовуватися за порушення Конституції України і положень зазначеного закону [22]. На нашу думку, у назві зазначеного стягнення допущено семантичну помилку, оскільки правильним є вживання терміну "заборона діяльності громадського об'єднання", а не "заборона громадського об'єднання", оскільки саме діяльність у випадку порушення є протиправною. Враховуючи це, необхідно внести відповідні зміни у назву і текст статті 28 Закону України "Про громадські об'єднання". Наприклад, в Російській Федерації до громадських об'єднань можуть застосовуватися попередження, припинення діяльності громадського об'єднання, ліквідація і заборона його діяльності [23], в Республіці Азербайджан в залежності від характеру правопорушення — це попередження, припис на усунення порушень, ліквідація у судовому порядку [26]. Враховуючи позитивний зарубіжний досвід, з метою підвищення ефективності інституту спеціальної відповідальності громадських об'єднань доцільно передбачити градацію стягнень в залежності від ступеню тяжкості вчиненого правопорушення.

Висновок. Проведений аналіз чинного законодавства та теоретичних доробок вчених-адміністративістів дозволяє нам зробити висновок про те, що під адміністративно-правовим статусом громадських об'єднань необхідно розуміти врегульовану адміністративно-правовими нормами сукупність прав та обов'язків визначених метою, завданнями та функціями громадського об'єднання, та їх адміністративну відповідальність. Аналіз елементів адміністративно-правового статусу громадських об'єднань показав наявність чисельних прогалин у чинному законодавстві з питань його визначення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Панчишин А. В. Поняття, ознаки та структура категорії "правовий статус" / А. В. Панчишин / *Часопис Київського університету права*. — 2010. — № 2. — С. 95-98.
2. Пиманова М. А. Правовой статус государственно-общественных объединений : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 "Конституционное право; муниципальное право" / М. А. Пиманова. — Тюмень, 2007. — 20 с.
3. Юрьев С. С. Правовой статус общественных объединений : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 "Теория права и государства; история права и государства ; история политических и правовых учений" / С. С. Юрьев. — М. : Российская академия государственной службы при Президенте РФ, 1995. — 26 с.
4. Фатов И. С. Конституционно-правовой статус общественных объединений и механизм его реализации в становлении гражданского общества России : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 "Конституционное право; муниципальное право" / И. С. Фатов. — М. : Московский гуманитарный университет, 2008. — 29 с.
5. Адміністративне право: [підручник] / [Ю. П. Битяк, В. В. Богущкий, В. Н. Гарашук і др.]; под ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гарашука, В. В. Зуй. — Х. : Право, 2010. — 624 с.

6. Курс адміністративного права України : [підручник] / [В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух та ін.]; за ред. В. В. Коваленка. — К. : Юрінком Інтер, 2012. — 808 с.
7. Гуржій Т. О. Адміністративне право України : [навчальний посібник] / Т. О. Гуржій. — К. : КНТ, Х. : Бурун і К, 2011. — 680 с.
8. Шаргородский В. В. Понятие и содержание административно-правового статуса участников дорожного движения / В. В. Шаргородский // Вестник Воронежского института МВД России. — 2009. — №4. — С. 82-84.
9. Алтуніна О. М. Адміністративно-правовий статус органів місцевого самоврядування / О. М. Алтуніна // Право і безпека. — 2010. — № 4 (36). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_4/PB-4/PB-4_18.pdf.
10. Малиновський В. Я. Державне управління : [навч. пос.]. — [вид. 2-ге, доп. та перероб.] / В. Я. Малиновський. — К. : Атіка, 2003. — 576 с.
11. Бахрах Д. Н. Административное право : [учебник для вузов] / Д. Н. Бахрах, Б. В. Россинский, Ю. Н. Старилов. — [3-е изд., пересмотр, и доп.]. — М. : Норма, 2007. — 816 с.
12. Додіна Є. Є. Адміністративно-правовий статус громадських організацій в Україні : дис... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Є. Є. Додіна; Одес. нац. юрид. акад. — О., 2002. — 174 с.
13. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України : [підручник] / Т. О. Коломоєць. — Київ : Істина, 2012. — 528 с.
14. Ивакин А. А. Административно-правовое положение общественных объединений в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / А. А. Ивакин. — Москва, 2009. — 225 с.
15. Алехин А. П. Административное право Российской Федерации : [учебник] / А. П. Алехин, А. А. Кармолицкий, Ю. М. Козлов. — М. : ИКД "Зерцало-М", 2003. — 608 с.
16. Соболева Ю. В. Общественные объединения как субъекты административного права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Ю. В. Соболева. — Саратов, 2000. — 192 с.
17. Коренев Н. П. Общественные организации, их служащие и представители / Н. П. Коренев // Субъекты советского административного права : Сб. науч. тр. — Свердловск : Свердловский юридический институт. — 1985. — С. 57-62.
18. Бородин С. С. Административное право. Общая и Особенная часть : [курс лекцій] / С. С. Бородин, С. С. Громыко. — СПб., 2007. — 432 с.
19. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — 544 с.
20. Мацелик Т. О. Адміністративно-правовий статус об'єднань громадян: поняття та сутність / Т. О. Мацелик // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка і право). — 2010. — № 49. — С. 150-154
21. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс : в двох томах. — Том 1. Загальна частина [підручник] / за ред. В. Б. Авер'янов. — К. : ТОВ Видавництво "Юридична думка", 2007. — 592 с.
22. Про громадське об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI // Офіційний вісник України. — 2012. — № 30. — Ст. 1097.
23. Об общественных объединениях: Федеральный закон от 19.05.1995 № 82-ФЗ. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.consultant.ru/popular/obob/76_5.html#p469
24. Об общественных объединениях : Закон Республики Молдова от 17.05.1996 № 837-XIII // Monitorul Oficial. — 2007. — 02.09. — № 153-156.
25. Віхляев М. Адміністративна відповідальність громадських об'єднань в Україні: проблеми нормативно-правового регулювання в контексті вступу в дію нового Закону України "Про громадські об'єднання" / М. Віхляев // Віче. — 2013. — № 10. — С. 11-13.
26. О неправительственных организациях (общественных объединениях и фондах) : Закон Азербайджанской Республики от 13.06.2000 № 894-II // Азербайджан. — 06.10. 2000. — № 228.

